

KEMAN ÇALMAYA BAŞLAMA DURUMU

Dr. Rafayel MEMEDALİYEV*

Özet

Bu makalede kemancının kemana çalmaya başladığı ilk andaki psikolojik ve fizyolojik durumu K. Flesch ve L. Auer'in yöntemleri esas alınarak irdelenmiş ve keman eğitiminin ilk aşamalarındaki teknik, psikolojik ve estetik sorunlar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: keman, icracı, sanatsal, eğitim, estetik.

Starting Position Of Violin Performer

Abstract

In this article we studied the psychological and physiological situation of the violinist at the beginning stage of his playing the violin based on the methods of K. FLESH and L. AUER. In addition to this, handled was technical, psychological and esthetic problems at the beginning stages of training of the violin.

Key Words : Violin, performer, artistic, training, aesthetics

Keman çalmak genelde karmaşık psikofizyolojik bir süreçtir. Seslerin oluşturulmasında müzisyenin ellerinin hareketi önemli fizyolojik bir eylemdir. Dolayısıyla icracılık tekniğinin gelişimi ilkönce doğrudan merkezi sinir sistemine dahil olan çeşitli his organlarından ve ilk önce işitsel, kas ve görsel çözümlenmelerden taharrüşlerin (etkilenmelerin) psikolojik açıdan tashihine bağlıdır. Ünlü keman icracısı ve pedagogu K.Flesch enstrümanın seslenmesini ifade-tasvir vasıtalarından biri gibi son derece önemli kılmış, bu amaçla yayın çeşitli tutuş şartlarını, aynı zamanda icra sürecinde parmakların durumu ve hareket haletini yakından incelemiş ve böyle bir sonuca varmıştır ki, kemanda iyi bir ses meydana getirmek için icracının anatomik-fizyolojik yapısına dayanan doğal durumu daha münasiptir. Bununla bile icracı (çalgıcı) her bir parmağın fonksiyonu iyi bilmeli sanat eserinde gereken nüansların oluşturulması için kullanılan seslerin

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi

gürlüğü ve tının baş parmağın durumundan daha çok onun aracılığı ve vasıtası ile ön kolun enerjisinin verilmesine bağlı olmasının anlamalıdır.¹ Bununla Flesch “ Rus tutuşu gibi”³ adlandırıldığı yayın tuşu usulünün ilerici olması fikrini ispatlamış oldu ve XX. Asrın sonlarında L.S Auer’in çabalarından dolayı usul Rusya’da da geniş bir şekilde yayılmış oldu.

KEMANI UYUMLU TUTMAK

Bir çok pedagoga göre keman iki temel noktaya dayanarak icra olunabilir. Bu dayanacak noktalardan biri köprücük kemiği, göğüs kemiğinin üst kısmı, yastık ve çene altı arasındaki mesafe olabilir. Diğer yardımcı da (baş parmakla işaret parmağı arasındaki mesafe dikkate alınmaktadır) olarak nitelendirilmektedir. Bazı araştırmacılar ile de tutuşun mümkün olunabileceğini ve sol eli enstrümanı tutmak fonksiyonunun tamamen bağımsız edebileceği fikrini ileri sürmektedirler. Fakat her iki halde de dikkat etmek gerekir ki enstrüman yapay bir şekilde icracının (çalgıcının) bedenine (vücuduna) sıkılmamış olsun. Nitekim böyle bir durum öğrencinin ilk çalgı hareketlerine refakatlik eden aşırı kas çabaları ile olan mücadelesini zorlaştırır. Sağ ve sol ellerin uyumuna sağlamak için gereken usulleri esas amaca hizmet etmelidir. Daha doğrusu öğrencinin bedenindeki gerginliği minimuma indirmek isteğini gerçekleştirebilmelidir. Bununla bile aşırı gerginlikten statik durumda değil, tersine yalnız hareket süreci bağımsız olmalıdır. Nitekim kasların gerginliği hiç de tam olarak öğrencinin fizyolojik durumunu teşkil etmektedir. Dolayısıyla her bir çalgı hareketini serbest ve dolağının psikolojik açıdan anlaşılması büyük önem kazanmaktadır. Keman da veya viyolonselde ilk çalgı hareketlerini tutuş yöntemine göre gerçekleştirmek gerekir. Fakat ayrılıkta ellerle gerçekleştirilen faaliyet sürecinin imkan çerçevesinde kısa olması önerilir. İlk derslerde kısa seslerin (çeyrek seslerin) ellerle (durak-lamalarla) çalınması daha maksada uygun sayılmalıdır. Çünkü böyle bir usul öğrencinin sesi sonuna kadar iyi işletmesine ve bu süreç içerisinde ellerin durumunu iyi hissetmesine olanak sağlayabilir. Öğrenci yayı tel üzerinde ve kabzaya yakın bir biçimde tutmaya öğrendikten sonra, onu (yayın) tel üzerinde hareket ettirilmesine başlamak mümkündür. Bununla bile de yayın ağırlığı ile birlikte yay ile elin birlikte oluşturduğu ağırlığı da hissetmek önem taşımaktadır. Bu durum ilerde yayın alt yarısında çizgiler üzerindeki çalışmalarını kolaylaştırabilir. Sesin kalitesi yayın çekme hızı ile onun tellerle olan basıncı arasındaki münasebete bağlıdır. Yayın ilk

¹ K. Flesch: Keman icracılığı sanatı (Rus dilinde), Moskova, Mızıka yayın evi, 1964, s.23

³ K. Flesch: Keman icracılığı sanatı (Rus dilinde), Moskova, Mızıka yayın evi, 1964, s.38

hareketlerinin gerçekleştirilmesi ağır tempoda olmalıdır, çünkü bu kötü seslenmeye götürebilir.

Seslenme problemi hiçte yalnız ses alınma ve yay tekniği ile sınırlanmamaktadır. Ses ifadeliliğinin önemli parçalarından olan entonasyon ve vibrato da burada mühim rol oynamaktadır. Detone eden ses tonunun belli bir özelliğe sahip olsa bile her zaman kötü olarak algılanır. Tam bir vibratonun olmadığı yerde ise kaliteli bir otunun meydana gelmesi imkansızdır. Son zamanlara kadar bazı öğretmenler vibratonun müzikal gelişimin belli bir aşamasında kendiliğinden meydana gelebileceği düşüncesini savunmakta idiler. Çağdaş yaylı aletler pedagojisi aksine bütün diğer icracılık vasıtaları gibi vibratonun da oluşturulmasına büyük önem vermektedir. Bu nedenlerden dolayı ilk aşamalarda duruşun esaslarının, aynı zamanda sol elin hareketlerinin oluşturduğu aşamada ileride bu alışkanlığın imkanlarını görebilmek son derece önemlidir. Özellikle de parmakların aşırı bir şekilde eritilmiş bir durumda olmasından kesin olarak vazgeçmek gerekir, nitekim böyle olduğu takdirde parmak boğumu tırnak yönü ile tellere dokunabilir ve böyle hata ileride vibrasyon hareketlerinin gerçekleştirilmesi için ciddi hasara yol açabilir.. Vibrato (titreşim) üzerinde çalışmaların yürütülmesi sürecinde karşıya çıkan en önemli faktörlerden birisi de onun ritmik acıdan teşkilidir. Burada daha doğal ve rasyonel olan bilek vibratosunu özel olarak kaydetmek gerekir. Ön kol ve parmakların tırnak yanları belirgin frekanslı hareketinde belli bir şekilde iştirak edebilirler. vibratosu usullerini belirgin önce yavaş, sonra ise daha hızlı bir tempo ile ritmik şekilde titremesi yolu ile oluşturmak mümkündür. Pozisyonların birinde diğerine geçmesi yollarının erken olarak eğitimi de zaruridir. Sol elin uzun bir süre yalnız birinci pozisyonda hareket etirilmesi sap üzerinde hareketleri zorlaştırması ile birlikte aynı zaman pozisyon hareketlerinin gerçekleştirme de olan sağ el ile sol elin arasındaki koordinasyonun meydan usulleri bir pozisyon çerçevesinde gerçekleştirilen çalgı alışkanlıkları ile paralel olarak öğretimde tavsiye olunur. Pozisyonlara geçit üzerinde yapılan çalışmalar da aynı bir parmak ağırlığı ile gerçekleştirilen harekete özel dikkat verilmesi büyük önem taşır. Bu geçişi gerçekleştirmek için önce iki sesi eşite bilen portamento vasıtasıyla birbirine bağlamak gerekir ve burada parmağın teller üzerine basıncı biraz zayıf olmalıdır. Bu alışkanlığın öğrenimin ilk aşamasında ellerin hareketi yavaş tempoda gerçekleştirilmelidir. İleride tel üzerinde parmağın kaydırılması usulü pekiştirildikten sonra tedricen bağlayıcı portamentoya yer kalmayacaktır ve ondan kolaylıkla vazgeçmek mümkün olur.

Geçiş gerçekleştirirken her iki elin düzgün koordinasyonu büyük önem taşır, nitekim geçişten önce tel üzerinde parmak basımının zayıflaması adeta yayın basımının da zayıflamasına neden olur.

İlk aşamada keman için iki dayanak noktası gerekir. Temel (köprücük kemiği, çene-yastık arası) ve değişken (baş parmak ve işaret parmakları arasında)dayanak noktaları. Düzgün adaptasyon ve noktaların hissedilmesi hareket özgürlüğünü elde etmeye imkan sağlayabilir ve bu aynı zamanda tekniksel gelişme, iyi entonasyon, pozisyonlara geçiş ve vibrato gibi ifade-tasvir vasıtalarının öğrenimine hizmet etmiş oluyor.

Kemanın tüzel dayanak noktasına dikkat edelim. Aslında burada üç dayanak noktası mevcuttur. Her iki aşağıda yerleşmiş noktada (köprücük kemiği ve yastıkta) keman sağlam bir biçimde durmaktadır. Üçüncü (yukarıdaki) nokta ise çenenin yardımı ile baş enstrümanı denkleştirilmesine hizmet etmek fonksiyonunu yerine getirmiş olur.

Köprücük kemiği enstrümanın esas dayanak noktasıdır ve o açık olmalıdır ki, öğrenci kamanın o dokunmasını hissetmiş olsun. Yastık aşağı salınmış omuz ile her bir telde yay vasıtasıyla çalgıyı kolaylaştırmak için biraz eğdirilmiş keman arasında meydana gelmiş mekan boşluğunu doldurmaktadır. Dolayısıyla, kemanın eğilmiş olması yastık vasıtasıyla düzenlenir ve ellerin düzgün durumu aynı zamanda çeşitli tellerde gerçekleştirilebilen çalgının rahatlığı da ona bağlıdır. Yastığın kötü bir şekilde uyumsuz oluşu sonucu öğrenciler çoğu zaman kemana o kadar yassı bir şekilde tutuyorlar ki, bir telden diğerine iyi bir geçiş gerçekleştirilmek mümkün olmuyor. Aynı zamanda bu “sol” telindeki seslenmelerin oluşturulmasına aynı zamanda yukarıdaki pozisyonlarda serbest bir şekilde çalgının gerçekleştirilmesine engel olabilir. Bu sebepten olayı da yastığın doğru seçilmesi enstrümana uyum sağlamak yolundaki en önemli adımlardan sayılmaktadır. Her bir icrası kemanın sağlam bir şekilde ve onu tutabilmesi için kendi yastığını gereken yüksekliğe ulaştırması yolunda çaba harcamalarıdır. Adeta kemana tutturulmuş sıradan bir yastık bu ihtiyaçları giderilmektedir.

Kemanın yukarıdan dengesini sağlaması önemli rol oynamaktadır. Adeta enstrümanı sağlam tutmak için öğrenci içgüdüsel olarak çenesini sıkıyor. Bu nedenlerden dolayı başın araçlığı ile kemanın dengesini tutmaktan ötürü özel olarak çalışmalar yapmak gerekir. Burada ona tazyikini dengeli bir şekilde çene altının bütün sahasına dokunmasını hissetmesini öğretmek gerekir.

Aynı zaman yalnız bir noktaya basılmamasına dikkat etmek gerekir. Zira bu boyun kaslarının çok fazla gerilmesine neden olabilir. Bundan ötürü başın biraz

sola doğru kaydırılması ve bunu da özel öğrenmek gerekir. Kemanın sıkılmasına değil, dengesinin sağlanmasına olan alışkanlık oluşturulması sonucu öğrenci tedricen bunun için gereken minimum çabayı da gösterecektir. Zannımızca enstrümanın ikinci hareketi dayanağı oluştururken önce kemanın beşinci pozisyon civarında gövdede sol el ile tutmak daha rasyonel gözükmektedir. Bununla bile parmakları birlikte ve daire gibi, daha doğrusu çalmaya hazır formda tutmak gerekir. Bundan sonra eli yavaş yavaş birinci pozisyona doğru hareket ettirmek ve bu süreç içerisinde her iki dayanak arasında sabit ve harekette olan uyum sağlanırken meydana gelebilen duyguları yoklamak için duraklamalarda bulunmak gerekir. Hareket zamanı ikinci dayanak noktasını duyabilmek için önemlidir, nitekim bu işaret parmağın kemanın boyunuzu sıkmasına engel olabilir. İleride işaret parmağının böyle bir durumu (sap) boyu pozisyonların değiştirilmesi süreci elin özgürce hareketini temin etmiş oluyor. Vibrato üzerinde çalışmalar da olumlu rol oynayabilir. Kaydedelim ki, ilk derslerde sap boyu elin hareketini imkan çerçevesinde geniş bir şekilde uygulamak faydalı olabilir. Yukarıda da gösterdiğimiz gibi bu elin statik yok, hareketli ile olan özelliğini hissetmeye imkan sağlamakla birlikte, aynı zamanda hareketlerin işitme yeteneği ile olan ilişkisini (Örneğin: Öğrenci sesi grifin (sap) çeşitli yerlerinde, mesela oktav flajoletinde bile bulabilir) de anlamakta kolaylık sağlıyor.

Parmakların yerleştirilmesi ve hareketini başından beri çeşitli tellerde öğrenmek gerekir ki ilk adımlardan başlayarak elin dümensel hareketlerini elde etmek mümkün olsun. Önce dördüncü parmak, sonra diğerleri yerleştirilir. Bu andan başlayarak öğrencinin grif üzerinde aralık mesafelerini duymasının öğretmek gerekir, daha doğrusu onun ton ve yarım ton işitme yeteneğini uygun parmaklar arasında uygun gelen mesafelerle alakalandırmayı öğretmek gerekir. Bu sebepten yukarıda da kaydettiğimiz gibi parmakların yerleştirilmesi ve onların hareketlerini izah ederken aralıksız olarak tetrakort ve ayrı ayrı entervallerin (aralıkların) solfej açısından dikkate alınması gerekir. Harekette ve sakinlikte olan (basıncın tamamlanması) parmakların durumunu da dikkate alması önem taşımaktadır. Parmaklarla ilgili diğer bir işlev prensibinin öğretilmesi de zaruri gözükmektedir. Aktif şekilde çalgıda kullanılan parmalardan baş parmak gereksiz kaymalardan uzak olmalıdır. İlk aşamada onun kapatılmasını öğrenmek gerekir ki, ileride o kendi fonksiyonunu yerine getirebilsin. Bu özellikleri öğretimin ilk aşamalarında çoğu zaman gerçekleştirmek mümkün olmayabilir. Parmakların dördüncüden başlanması unutuluyor ve iler parmakların alışkanlıklarının yeniden yapılanmasını başlayarak yerleştirilmesi daha perspektifli gözükmektedir. Nitekim

en güçsüz parmak için daha iyi şartlar oluşturur. Fakat çalgının dördüncü parmaktan başlayarak öğretilmesi zannımızca o kadar da maksada uygun olmamaktadır. Elin özgürlüğünü sağlamak için önce ikinci ve üçüncü parmakların işlevlerinin öğretilmesini (yarım ton ve bir ton mesafesinde) daha sonra ise birinci ve dördüncü seslerin öğretimine geçilmesini önermek mümkün olur.

YAYIN KULLANIMI

Sağ elin birlikte çalgı hareketlerinin oluşturulması ile ilgili sorunlara başlarken her şeyden önce kemandan kaliteli ses alınması için esas ve gereken şartların ve çeşitli çizgilerin dikkate alınması gerekir. Aynı zamanda yayla birlikte elin ağırlığının tel üzerine alınması, yayın hareket hızının tanzim edilmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu sorunların çözülmesi ise önce maksada uygun bir şekilde yayın düzgün tutuluşuna uyum sağlamakla ilgilidir. Buna göre de yaya uyum sağlanması ve sesin alınması ile ilgili başlangıç usullerinin titiz bir şekilde öğrenilmesi gerekir.

Her şeyden önce öğrenci parmakları arasında yayın dengeli bir şekilde tutulması öğrenilmelidir. Fakat kabza öğretimine başlamış öğrencinin kabza yanında yayı dengeli bir şekilde tutabilmesi zordur. Nitekim o hala yayın ağırlığı ile ilgili hareket sonuçları ile ilgili gereken alışkanlıklara sahip değildir. Çoğu zaman bu alışkanlığa sahip olmak için kurşun kalem bile kullanılabilir. Elbette önceden düşünülmüş yöntem sayesinde hemen yaydan istifade ederek de iyi sonuçlar almak mümkün olur. Kurşun kalem bile kullanılabilir. Elbette önceden düşünülmüş yöntem sayesinde hemen yaydan istifade ederek de iyi sonuçlar almak mümkün olur. kurşun kalem bile kullanılabilir. Elbette önceden düşünülmüş yöntem sayesinde hemen yaydan istifade ederek de iyi sonuçlar almak mümkün olur. Bununla birlikte kurşun kalemle yapılan çalışmalar hiç kuşkusuz çocukların özellikleri de doğuştan uyum sağlama yeteneği bulunmayan çocukların alışkanlıkların oluşturulmasını kolaylaştırıyor. Hatta öğrenci yayla çaldığı süreç içerisinde herhangi bir sorunla karşılaştığı zaman kurşun kaleminden istifade etmesi faydalı olabilir. Tutuş usullerini, dokuna noktalarını, hareketlerin istikametini, vs. saptamak için bu yöntemden yararlanmak mümkündür. Fakat burada önemli olan bilek parmakları en içten duyabilmek yeteneğini yüzeye çıkarabilmektir. Kurşun kalem ile gerçekleştirilen çalışmanın ilk aşamasında elin çalgı durumunun göz önüne alınması gerekir. Aynı zamanda el içinin zıt yönde istikam etlendirilmesi

gözle kontrol maksadına hizmet etmek amacıyla yapılmaktadır. İşaret parmağının (orta parmak kemiği boyutunda) parmak ucunun ve baş parmağın (yastığın sol kısmının az eğilmiş durumunda) başımı ile ilgili meydana gelen hisleri dakik olarak hafızada saklamak da gerekir. Orta parmaklar doğal olarak dokunacak noktalarını o zaman bulabilirler ki onlar dairevi bir biçimde yerleştirilmiş olsunlar ve aynı zamanda bilek özgür bir durumda kendini ifade edebilsin. Çocuk dokunma noktalarını hafızasına aldığı zaman ona parmakların grup halinde üzerine yerleştirilmesine de öğretmek gerekir. Çünkü onların sıra ile dizilişi çalgı zamanı gereken duyguları temin etmemektedir.

Baş parmağın keman çalmadaki konumu çok önemlidir. Nitekim sağ eldeki tekniğin birçok sorunları onun kötü çalıştırılması ile ilgilidir. Çoğu zaman öğrencilerin baş parmağı tamamen kısıtlı olup, aşağıdan çubuğu sıkıyor ve bu nedenden dolayı çalgı sürecinde üst parmakların yayın kullanılmasındaki iştiraki de kısıtlanmış oluyor. Yayın yastık üzerinde olmasını ve parmak az eğilmiş durumda özgür ve esnek olarak kendini gösterdiği zaman çalgıcının baş parmağın durumunu doğru hissetmesi mümkün olur. Baş parmağın ses çıkarma ve çizgi usullerinin elde edilmesinde oynadığı rolü en erken çalışma aşamalarından başlayarak yüzeye çıkarmak gerekir. Bunun amacı yayın tam hareketi süreci tedricen çubuğa olan basıncı arttırmaktır. Bu nedenlerden dolayı parmağın çubuğa dokunduğu noktada kayda alınmasına imkan vermemek gerekir. Yay tekniğinin gelişimi için parmakların serbestliği üzerine konuştuğumuz zaman kaydetmek gerekir ki bu serbestliğe sahip olmak için çubuk üzerinde yer alan baş parmak diğerleri ile birlikte yayın herhangi bir kısmında onunla oynak (mafsal gibi) hareketli bir şekilde bağlı olsun.

Baş parmağın hareketli ve dayanıklı olarak çubuğa dokunabilmesi için parmağı onun altına yerleştirmek gerekir ve bu usul aynı zamanda parmağın serbest hareketini temin etmiş olabilir. Baş parmağın yan hareketlerden dolayı kaslar haddinden fazla gerginleşmektedirler. Bunun sonucu olarak el, aynı zaman onunla birlikte tüm el kapanmış olmaktadır. Elin içi duyma hissiyatını kaybederek ister istemez çubuğa basınç gerçekleştirir. Baş parmağı yerleştirirken dairevi bir hareket kullanılmasını önermekteyiz. Burada baş parmak diğerleri ile kıyaslanmaktadır.

Baş parmak çubuğa yerleşen orta parmağın karşısında ve az eğilmiş bir biçimde yerleşerek doğal olarak aşağıdan yayı düzenlemiş olur. Aynı zamanda baş parmağın çubuğa olan basıncının arttırmak veya azaltmak yolu ile sesin kuvvet ve ses tonunu da etkisi görülebilir.

Öğretimin ilk aşamalarında öğretilen hareket öğretilen kültürün öğeleri ses açısından öğrenci için daha münasip ve faydalı olabilen hareketlere sahip olabilme düşüncesini oluşturabilmektedir.

Açık tellerde ilk kısa sesleri almak için yayın kısmının yukarı ve aşağı parçalarından yararlanmayı öneriyor. Başlayıcı kemancılar adeta dikkatlerini daha çok sol elin hareketleri üzerinde konsantre ederler. Bundan dolayı ilk aşamalardan başlayarak kemanda çalma sürecinde yayın ve sağ elin rolü büyük önem taşır. Bunun için ise ilk adımlardan başlayarak yayın düzgün paylaşılması alışkanlığının amaca uygun olarak gerçekleştirilmesine de büyük önem vermek gerekir. Bu alışkanlığın oluşturulması sürecinde işitme yeteneği hareketli ve görsel algılamının karşılıklı etkisinde dikkate alınması da unutulmamalıdır. İlk aşamada görsel kontrolün rolü daha etkilidir. Bu kontrol yayı tutmakta olan elin hareketlerinin yönetilmesinde işitme yeteneğine yardımcı olabilir. Dolayısıyla öğrencinin yaya bakmasını, onun hareket öğelerini ayırt edebilmesini (hız, tele dokunma vs.) öğretmek gerekir.

Keman icrasının el hareketleri genelde koordinasyonunu büyük ölçüde karmaşıktırılmış oluyor. Fakat her iki elin tekniğinde de benzer hareketler bulmak mümkündür. Bunların mükemmelleştirilmesi yolunda daima özen gösterilmesi gerekir. Pozisyon değişiminde ön kolun hareketlerini (sol el) ve detaşe çizgisinin (sağ el) icrasında, tellerin değişiminde omuz oynaklarına bağlı ellerin rolünü de unutmamak gerekir. Her iki el tekniklerinin benzer yönleri olarak kas serbestliğini bilek, el ve parmaklarının aktifliğini göstermek mümkündür. Bir şeyi de unutmamak gerekir ki, bir elin hareketlerinin iyileştirilmesi mutlaka diğerinin de tekniğine olumlu etki gösterebilir.